

Małgorzata Izdebska
Instytut Teologii Apostolstwa w Ołtarzewie
UKSW Warszawa

WPLYW ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU NA KSZTAŁTOWANIE ŻYCIA WSPÓLCZESNEJ RODZINY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Na przełomie wieków ludzkość weszła w epokę środków społecznego przekazu. Z dnia na dzień wzrasta znaczenie środków audiowizualnych. Rozwijające się współdziałanie technologii i elektroniki sprawiło, że środki te stały się siłą zdolną zmieniać otaczającą rzeczywistość. Mass-media zapewniają jedność wzorów i norm społecznych, wspólnotę wiedzy i emocjonalnych przeżyć. Zapewniają możliwość porozumiewania się z szerszym środowiskiem, jak też rodzą poczucie braterstwa i wspólnoty. Zdarza się jednak, że środki przekazu użyte w sposób niewłaściwy i nieodpowiedzialny stają się przeszkodą do integralnego rozwoju człowieka. To ambiwalentne oddziaływanie mass-mediów obejmuje każdą dziedzinę ludzkiego życia. Między innymi wpływa na kształtowanie życia rodziny.

Ponieważ środki komunikacji społecznej niewątpliwie oddziałują na kształtowanie się nowych warunków bytowania rodziny, dlatego też tematyka przemian mentalności poszczególnych jej członków, dokonujących się pod wpływem mass-mediów stanowiła jeden z tematów nauczania społecznego Jana Pawła II.

1. ŚRODKI KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ A WARTOŚĆ MAŁŻEŃSTWA

Rodzina jest „podstawową komórką życia społecznego”¹ i miejscem, w którym człowiek rodzi się i poprzez wychowanie stopniowo jest

¹ KKK, nr 2207.

wprowadzany w życie wspólnoty ludzkiej.² Zagadnienia rodziny nie można jednak odłączyć od znaczenia sakramentu małżeństwa. Małżeństwo istniejąc z ustanowienia Bożego stanowi fundament rodziny. Adhortacja Apostolska Jana Pawła II dotycząca zadań rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym - *Familiaris Consortio* - podaje, iż do jej podstawowych zadań zalicza się: tworzenie wspólnoty osób, służbę życiu, udział w rozwoju społeczeństwa oraz uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła.

Obecnie rodzina przeżywa wiele kryzysów. Odczuwa ona wszelkie napięcia i wzrastającą dezorientację, charakteryzującą całość współczesnego życia społecznego. Jest to ściśle związane z rozszerzającą się ekspansją środków audiowizualnych, ingerujących między innymi w życie wspólnot domowych. Jan Paweł II wyraźnie podkreślał, że „dla niezliczonych rodzin telewizja jest dzisiaj najważniejszym źródłem bieżących wiadomości, wiedzy i rozrywki, kształtuje ich postawy i opinie, ich wartości i wzory postępowania.”³ Stwierdził przy tym, iż w zależności od sposobu przyjmowania treści podawanych przez media, mogą one wzbogacać życie rodzinne zbliżając członków rodziny, mogą również je niszczyć.

Środki komunikacji społecznej zmieniają życie rodzinne. Badania przeprowadzane w różnych środowiskach wykazały, iż wpływ mass-mediów na psychikę człowieka jest ogromny. W odniesieniu do rodziny, dotyczy on zarówno aspektów jej natury wewnętrznej, jak i zewnętrznej tj. poglądów, kształtowania hierarchii wartości, trybu życia poszczególnych jej członków, przyzwyczajzeń, rozkładu godzin, możliwości przebywania razem i dzielenia się ze sobą poprzez rozmowę wszelkimi emocjami i informacjami.

W orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu wygłoszonym w 1980r. Jan Paweł II podkreślił, iż wpływ mass-mediów jest często dla rodziny przyczyną pogłębiających się trudności. W dużej mierze to od podejścia małżonków do programów proponowanych przez środki przekazu społecznego zależy zarówno szczęście ich samych, jak i całej rodziny. Nie można wprawdzie uogólniać i obwiniać środków komunikacji społecznej o złe oddziaływanie na postawy małżonków, tym niemniej trzeba zauważyć, iż często stanowią one inspirację do przejmowania w realnym życiu wzorów zachowań prezentowanych przez te środki. O ile do niedawna rodzina składała się z osób powiązanych więzami krwi tj. rodziców, dzieci oraz bliższych czy dalszych krewnych, o tyle rozwój mediów audiowizualnych doprowadził do zaistnienia sytuacji, w której ten krąg powiększa się o „spikerów, aktorów, komentatorów politycznych i sportowych, ważnych i sławnych osób reprezentujących różne zawody,

² Zob. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris Consortio*, Częstochowa 1991, nr 15.

³ Tamże s. 7.

ideologii i narodowości.”⁴ Może mieć to znaczenie dla kształtowania się czynników wpływających na stabilność rodziny. Czynniki te są szczególnie ważne w sytuacji, w której każdy z małżonków jest zaangażowany w pracę zawodową, co w znacznym stopniu ogranicza czas, jaki mogą oni poświęcać domowi. W takim wypadku wspomniane czynniki zapewniają rodzinie trwałą spójnię wewnętrzną, która z kolei pozwala jej na zachowanie wspólnoty życia niezbędnej dla spełniania decydującej roli wychowawczej i społecznej.⁵

Fundamentalnym warunkiem prawidłowego rozwoju ogniska domowego, jest jedność, oparta na wzajemnym szacunku i miłości małżonków. Stanowi ona rękojmię realizowania przez rodzinę Bożego planu zbawienia. Na straży owej jedności stoją sami małżonkowie, którzy swym postępowaniem, a także wprowadzaniem właściwej, bądź niewłaściwej hierarchii wartości są w stanie przyczyniać się do budowania lub niweczenia jedności rodziny. Przyjęcie wobec przekazywanych treści postawy aktywnej, bazującej na prawidłowym zrozumieniu i ocenie wartości przekazu stanowi warunek dobrego wykorzystywania mass-mediów w codziennym życiu. Właściwie eksploatowane stanowią cenne źródło ubogacenia kulturalnego małżonków i pozostałych członków rodziny.

Jan Paweł II podkreślał, iż środki audiowizualne mogą pobudzać dialog i wzajemną wymianę pomiędzy małżonkami, jak również poszerzać ich zainteresowania, przez co przyczyniają się do zbliżenia serc ludzkich we wzajemnej życzliwości i zrozumieniu.⁶ W orędziu wygłoszonym, w 1994r. papież stwierdził, iż środki społecznego przekazu mogą nie tylko pomnażać ogólną wiedzę, ale także podnosić poziom wiedzy religijnej małżonków, przez co mogą oni „umacniać swą religijną tożsamość i kształtować życie moralne i duchowe”⁷. To z kolei pozwoli im zrozumieć, iż podstawą jedności rodziny jest ich wzajemna miłość.⁸ „Małżonkowie, którzy wiedzą, czym jest miłość małżeńska, nie będą pozwalać środkom masowego przekazu, aby zalewały ich dom programami, które nie odpowiadają ich ideałom.”⁹ Takie nastawienie rodziców pozwoli na wyeliminowanie przekazów, których treść zburzy właściwy wizerunek rodziny. Zdaniem Jana Pawła II winni oni usuwać te programy, które preferując pornografię i przemoc, jak również

⁴ Jan Paweł II, *Orędzie na XIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: „*L'Osservatore Romano*” 1980 nr 5 s. 4.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: „*L'Osservatore Romano*” 1994, nr 4 s. 9.

⁸ Papieska Rada d.s. Rodziny, *Rodzina a integracja osób niepełnosprawnych w dzieciństwie i wieku dorastania*, w: „*L'Osservatore Romano*” 2001 nr 3 s. 51.

⁹ J. Pućej, *Rola etycznego wzorca w mediach*, w: „*Communio*” 1990 nr 6 s. 86.

propagując rozwody i aspołeczne postawy, mogą zaszkodzić szczęściu rodziny, jej trwałości, harmonii czy wręcz istnieniu. W ich miejsce należy wprowadzać audycje obejmujące między innymi „nakaz służby rodzinie i szerzenia wartości umacniających życie rodzinne.”¹⁰ Nie wyklucza to możliwości korzystania z programów rozrywkowych. Jak stwierdza Instrukcja duszpasterska *Communio et progressio*, „rozrywka ma także swoje znaczenie, gdyż odwraca umysł od codziennych trosk i zapełnia w sposób pożyteczny czas wolny od zajęć.”¹¹ Wypełnienie zadania odpowiedzialnego korzystania z mass-mediów w tym zakresie będzie stanowić krok ku wykorzystywaniu ich, jako pożytecznych elementów, przyczyniających się do budowania jedności rodziny. Godziwa rozrywka, przez autentyczny humor, może stać się dla małżonków nieodzownym elementem, pozwalającym na zacieśnianie więzi pomiędzy małżonkami, jak również pomiędzy pozostałymi członkami rodziny.

Jakkolwiek środki komunikacji społecznej posiadają ogromną zdolność umacniania i utrwalania wewnętrznej wspólnoty rodzinnej, jak też umacniania jej solidarności z innymi rodzinami¹², nie można bagatelizować ich negatywnego wpływu na integrację więzi rodzinnych. Analiza wyników badań przeprowadzanych na przykładach tak pozytywnego, jak i negatywnego wykorzystywania mediów wskazuje, iż intensywny rozwój środków audiowizualnych przyczynił się do zaniku komunikacji w naturalnych dla człowieka wspólnotach tj. małżeństwie i rodzinie. „Zalew informacji zewnętrznych powoduje zagłuszanie informacji od najbliższych. Często komunikacja od/do najbliższych musi się „przebijać” przez ciągle włączony telewizor lub wzmocniony radiodbiornik.”¹³ W sytuacji zaangażowania się obojga rodziców w pracę zawodową, często rodzi się problem zmęczenia i związanego z nim pragnienia odprężenia się przed telewizorem. Zdarza się, iż rodzice swój wolny czas poświęcają nie tyle rodzinie, ile telewizji. Pociąga to za sobą szerzenia się wśród członków rodziny znieczulenia na problemy dotyczące ich najbliższego otoczenia.

Jan Paweł II w swym nauczaniu zwracał uwagę na negatywne oddziaływanie telewizji, która z uwagi na stale rosnącą popularność - związaną z faktem, iż jest ona „blisko człowieka” pozwalając mu na zaspokajanie wielu potrzeb psychicznych i emocjonalnych¹⁴ - zajmuje szczególne miejsce w życiu rodziny. Propagowane przez nią programy

¹⁰ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 8.

¹¹ Papieska Komisja d.s. Środków Społecznego Przekazu, *Instrukcja duszpasterska Communio et progressio*, nr 52, w: F. Adamski (red.), *Kościół a kultura masowa*, Kraków 1984, s. 315.

¹² Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień...* art. cyt. s. 9.

¹³ A. Urbaniak, *Multimedia a wychowanie*, w: „Wychowawca” 2000 nr 6 s.11.

¹⁴ A.Lepa, *Pedagogika mass mediów*, Łódź 1999 s. 80.

zawierające w sobie elementy brutalności, pornografii, relatywizmu moralnego czy też religijnego sceptycyzmu, jak również przedstawiające agresywną reklamę, opartą w swych założeniach na bazowaniu na najniższych ludzkich instynktach, mogą szkodzić życiu rodzinnemu. Podświadome oddziaływanie środków społecznego przekazu, ukierunkowane na propagowanie fałszywych wartości i wzorców postępowania, może doprowadzić do rozłamu w rodzinie. Uzależnienie się od środków komunikacji społecznej pozbawia małżonków wspólnej modlitwy, rozmowy czy chociażby wspólnego wykonywania wielu czynności domowych. Spektakle przekazywane za pośrednictwem środków audiowizualnych są w stanie skłaniać widzów do „wchodzenia” w nierealny świat lansowany przez media. Małżonkowie poświęcając zbyt wiele czasu na niekontrolowane korzystanie ze środków społecznego przekazu narażają się na „zamknięcie” w osobnych światach, co sprzyja krótszemu bądź dłuższemu wyizolowaniu się z realnego życia rodzinnego. Konsekwencją tego jest rozerwanie więzi pomiędzy nimi, co z kolei prowadzi do zerwania relacji i wzajemnego wyobcowania się rodziców i dzieci.¹⁵

Zagrożenie to nakłada na małżonków obowiązek zadbania o to, by układać wzajemne stosunki, jak również stosunki z dziećmi na płaszczyźnie twórczej łączności i wzajemnego dialogu. Aby było to możliwe rodzice jako pierwsi winni nauczyć się odpowiedzialnego korzystania z mass-mediów. Jan Paweł II wyraźnie wskazywał, iż ich rolą jest właściwy dobór treści przekazywanych przez środki audiowizualne. „Rodzice winni najpierw zasięgnąć informacji o treści danego programu, aby następnie na tej podstawie podjąć świadomą decyzję – kierując się dobrem rodziny – czy go obejrzeć czy też nie.”¹⁶ Do nich należy także kontrola jakości audycji odbieranych przez młodzież i dzieci będące pod ich opieką. Rodzice, chcąc zapobiec zgubnym oddziaływaniom mass-mediów, powinni mieć rozeznanie, jakie programy oglądają ich dzieci. Zaniedbanie tego obowiązku może, zdaniem Jana Pawła II doprowadzić do sytuacji, w której młodzi ludzie staną przed koniecznością wyboru pomiędzy autorytetem rodziców i rodziny, a autorytetem twórców i odtwórców przekazów.

Środki społecznego przekazu poprzez narzucanie autorytetów, starają się często obniżyć znaczenie rodziców i zastąpić rodzinę w jej niezbywalnym i pierwszorzędnym prawie do wychowania. Sytuacje takie mają miejsce szczególnie w krajach uprzemysłowionych, w których małżonkowie wobec łatwości ucieczki od odpowiedzialności za właściwe wychowanie dzieci,

¹⁵ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień ...* art. cyt. s 7-8.; por, S. Van Calster, *Czy telewizja izoluje człowieka? Konsumpcja zamiast komunikacji*, w: „*Communio*” 1990 nr 6 s. 48.

¹⁶ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 8.

zrucają ją z siebie na rzecz środków komunikacji społecznej.¹⁷ Wprawdzie jedną z funkcji środków komunikacji społecznej jest funkcja edukacyjna, pozytywnie oceniana przez Kościół, to jednak jej rola powinna mieć charakter pomocniczy. Jan Paweł II podkreślał, iż rodzice jakkolwiek mogą korzystać przy wychowaniu dzieci i młodzieży z programów audiowizualnych, to jednak nie mogą traktować tych środków jako jedyne materiału dydaktycznego. Małżonkowie powinni zdawać sobie sprawę z faktu, iż scedowanie praw nauczania, jak też wychowania dzieci na środki audiowizualne, prowadzi do zatracenia jego personalnego charakteru. W przeciwieństwie do wychowania w rodzinie, którego zadaniem jest nie tylko ukazanie celu, lecz również wspólne dojście do niego, przy zastosowaniu określonego systemu wartości, wychowanie w wydaniu multimedialnym jest często „stechniczowanym procesem sterowanym, którego cel zna jedynie właściciel mediów i on określa reguły i zasady postępowania.”¹⁸

Aby zapobiec szkodliwemu oddziaływaniu mass-mediów rodzice winni kierować się zasadą określającą, iż ich zasadniczym zadaniem „jest wychowywanie samych siebie oraz swoich dzieci do zrozumienia wartości informacji [podawanych przez media] i umiejętności wyboru przekazu, jaki one zawierają, bez poddawania się im, lecz w sposób niezależny i odpowiedzialny.”¹⁹ Zasada ta powinna być również przestrzegana przez pracowników sfery środków komunikacji społecznej, odpowiedzialnych za kształtowanie przekazywanych transmisji. Chcąc należycie wykorzystać funkcje edukacyjną mass-mediów, rodzice powinni ściśle współpracować z twórcami programów edukacyjnych poprzez dzielenie się uzasadnionymi obawami, jak również propozycjami dotyczącymi programów naukowo-oświatowych. Pomocnymi w tym względzie mogą być wszelkiego rodzaju stowarzyszenia, które mogą reprezentować małżeństwo wobec osób odpowiedzialnych za środki komunikacji społecznej tj. twórców, sponsorów, a także różnorodnych firm reklamowych czy też władz publicznych.²⁰

Omawiając relacje, jakie zachodzą pomiędzy środkami społecznego przekazu a małżeństwem, należy poruszyć również problem odpowiedzialności spoczywający na władzach publicznych i Kościele. Zgodnie z wykładnią magisterium ich obowiązkiem jest przyczynianie się do tego, aby środki komunikacji społecznej stawały się bardziej wrażliwe na potrzeby i wartości odbiorców. „Trzeba zachęcać władze publiczne, by

¹⁷ Jan Paweł II, *Orędzie na XV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: Jan Paweł II, *Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1998 t. 1 s. 216.

¹⁸ A. Urbaniak, *Multimedia art. cyt.*, s. 11.

¹⁹ Jan Paweł II, *Orędzie na XIV Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 4.

²⁰ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 8.

określały i egzekwowały rozsądne normy etyczne dotyczące programów (...) chroniące wartości ludzkie i religijne, na których zbudowana jest rodzina.”²¹

2. ŚRODKI KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ A ROZWÓJ DZIECKA.

Rozważając zagadnienia związane ze środkami komunikacji społecznej i rodziną, należy zwrócić szczególną uwagę na wpływ, jaki środki te mają na ludzi młodych. Jak wykazały liczne badania, dzieci i młodzież stanowią grupę najbardziej podatną na oddziaływanie mass-mediów. Są odbiorcami, w których nie rozwinęła się dostatecznie krytyczna świadomość, jak też zdolność prawidłowego oddzielania prawdy od fikcji, dobra od zła. Jest to tym istotniejsze, iż często dzięki współczesnym mediom, dla młodego człowieka to, co jest realne, nie wynika z bezpośredniego kontaktu z rzeczywistością, lecz z tego, co odbiera on za pośrednictwem transmitowanych programów. Z drugiej stron, co w swoim nauczaniu podkreślał Jan Paweł II, to właśnie od ludzi młodych zależy, „czy nowe społeczeństwo będzie jedną rodziną, w której ludzie i narody żyć będą (...) w najściślejszej współpracy i integracji, [czy też] w przyszłym społeczeństwie zaostną się konflikty i te podziały, które rozdzierają współczesny świat.”²²

Obecnie środki przekazu są głównymi agendami socjalizacji dzieci i młodzieży. Zdaniem Jana Pawła II, to właśnie mass-media „stanowią dziś ważne, jeśli nie jedyne źródło, poprzez które młody człowiek styka się z zewnętrzną rzeczywistością i przeżywa własną codzienność”.²³ To zaś ma ogromny wpływ na proces jego rozwoju osobowego i społecznego.

Omawiając wpływ, jaki mass-media mają na kształtowanie się osobowości i życia młodego pokolenia należy skoncentrować się na dwóch aspektach relacji zachodzących pomiędzy środkami społecznego przekazu a dzieckiem. Uznając, iż środki te stanowią dla młodego człowieka bogate źródło informacji, należy je rozpatrywać z punktu widzenia ich funkcji informacyjnej i edukacyjnej. Ponadto uznając, iż dla dzieci i młodzieży środki te coraz częściej stanowią źródło rozrywki i sposobu spędzania wolnego czasu, jako drugą płaszczyznę omawianych relacji media – dziecko, należy wskazać na spełnianą przez nie funkcję rozrywkową. W obydwu przypadkach istnieją zarówno pozytywne, jak i negatywne wpływy tychże środków na kształtowanie osobowości młodych. Poruszając problem wpływu środków audiowizualnych na dziecko, wskazać również należy na rolę, jaką

²¹ Tamże.

²² Jan Paweł II, *Oredzie na XIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: „L'Osservatore Romano” 1985 nr 4-5 s. 9.

²³ Tamże.

w kształtowaniu tych relacji powinni odgrywać rodzice, jako ci, którzy są w największym stopniu odpowiedzialni za wychowanie młodego pokolenia. Zgodnie z nauczaniem Jana Pawła II, to właśnie rodzina ma dawać dziecku poczucie bezpieczeństwa, wpajać mu pojęcia dobra i zła, jak również uczyć go właściwego korzystania ze środków audiowizualnych.

Jan Paweł II podkreślał znaczenie, jakie mają środki społecznego przekazu dla wszechstronnego rozwoju młodego człowieka. Ukazywał przy tym cel, któremu według nauczania Kościoła winny służyć mass-media. Mają one otwierać zwłaszcza przed młodzieżą „nowe horyzonty, ucząc ją poczucia obowiązku, uczciwości, szacunku dla bliźnich, wyrabiając w niej poczucie sprawiedliwości, przyjaźni, zamiłowanie do nauki i do pracy.”²⁴ Tylko takie wykorzystanie mass-mediów, jako środków formacji i kultury może przyczynić się do odnowienia współczesnego społeczeństwa, a zwłaszcza do rozwoju moralnego młodzieży będącej „budowniczymi społeczeństwa jutra”.

Środki komunikacji społecznej stanowią źródło, poprzez które młody człowiek może docierać do niezliczonej ilości informacji dających mu możliwość łączenia się z problemami całego świata. Prawo do informacji przynależne każdemu człowiekowi ma szczególne znaczenie dla ludzi młodych, którzy dopiero otwierają się na doświadczenia życia.²⁵ Już Pius XII w encyklice *Miranda Prorsus* podkreślił znaczenie środków audiowizualnych w procesie nauczania.²⁶ Mogą one rozwijać procesy wewnątrz jednostki i usprawniać procesy porozumiewania się. Dla młodych ludzi środki komunikacji społecznej przekazując różnorodne informacje stają się atrakcyjnymi i efektywnymi źródłami wiedzy. Jan Paweł II podnosił, iż mass-media, jako środki informacji i edukacji mogą i powinny otwierać przed młodymi nowe horyzonty, a poprzez dostosowane do wieku odbiorców programy uczyć ich „obowiązku, uczciwości, szacunku dla bliźnich, wyrabiając (...) poczucie sprawiedliwości, przyjaźni, zamiłowania do nauki i do pracy.”²⁷ Aby mass-media spełniały pokładane w nich oczekiwania w tym względzie, informacje przezeń przekazywane muszą być prawdziwe i pełne, przekazywane z zachowaniem sprawiedliwości i szacunku dla praw i godności człowieka.

Jak zauważył Jan Paweł II „informacja nie może być neutralna w obliczu problemów i sytuacji, „takich jak wojna, naruszanie praw ludzkich, nędza, przemoc, narkomania”²⁸, jednakże postęp techniczny w dziedzinie

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Pius XII, Encyklika o kinematografii, radiu i telewizji *Miranda Prorsus*. w, F. Adamski (red.), *Kościół ... dz. cyt.* s. 244 - 245.

²⁷ Jan Paweł II, *Oreędzie na XIX Światowy Dzień ... art. cyt.* s. 9.

²⁸ Tamże.

środków komunikacji społecznej pociągnął za sobą zjawisko nadmiaru informacji. Stanowi ono poważne zagrożenie dla rozwoju młodego człowieka. Wprawdzie „w miarę zagęszczenia źródeł przekazu, odbiorcy, zdobywając coraz więcej informacji, mogą szerzej i pełniej zapoznawać się z odmiennymi kulturami, poglądami oraz postawami”²⁹, tym niemniej zwielokrotnienie informacji prowadzi często, zwłaszcza u ludzi młodych do zakwestionowania własnych, dotychczas oczywistych poglądów. Ogrom docierających do dziecka informacji sprawia, że często nie potrafi ono samodzielnie rozróżnić rzeczywistości od fikcji, tego, co ważne od tego, co drugorzędne. W sytuacji „powodzi informacji”, często sprzecznych i wzajemnie się wykluczających traci poczucie bezpieczeństwa i szacunku dla wszelkich autorytetów.

Drugim zagrożeniem wynikającym z nadmiaru informacji, jest ich banalizacja. „Przekaz informacji jawi się dzisiaj jako „jarmark współczesności”, w którym akcent na masowość prowadzi do ogromnego spłylenia informacji, do tego, że zamienia się w banał.”³⁰ Papież stwierdził, iż bez względu na to, jak pozytywnie mogą oddziaływać na młodego człowieka treści przekazywane przez mass-media, nie można pomijać milczeniem treści informacji przekazywanych w programach preferujących prawo przemocy czy seksu, jak również w agresywnej reklamie.³¹ Wiek dziecięcy sprzyja przyswajaniu sobie wszystkiego bez kontroli rozumu. Dziecko jest szczególnie podatne na to, co widzi i słyszy, zwłaszcza w sytuacji, gdy przekaz jest podawany w atrakcyjnej formie. Młodzi ludzie, nie mając wypracowanego krytycyzmu, nie umieją podchodzić z należyтым dystansem do odbieranych treści, w związku, z czym łatwo ulegają iluzji tzw. „kolorowych scenek”.

Innym zagrożeniem dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży jest przekazywanie za pośrednictwem środków komunikacji społecznej informacji, które są sprzeczne z Objawieniem Bożym. Jan Paweł II w orędziu wygłoszonym w 1999r. podkreślił, iż rozpatrując problem współczesnych mass-mediów należy uwzględnić dwa podstawowe pytania, „w jaki sposób środki przekazu mogą współpracować z Bogiem zamiast działać przeciwko Niemu oraz w jaki sposób mogą życzliwie towarzyszyć w drodze tym, którzy szukają miłującej obecności Boga w swoim życiu?”³² Ma to szczególne znaczenie dla ludzi młodych, którzy wchodząc w dorosłe życie, szukają

²⁹ Z. Sareło, *Mass-media źródło dezintegracji tożsamości osoby ludzkiej*, w: „*Communio*” 1990 nr 6 s. 41.

³⁰ J. Nagórny, *Powołanie i posłannictwo dziennikarza w dzisiejszym świecie*, w: „*Ethos*” 1993 nr 4 s. 61.

³¹ Jan Paweł II, *Orędzie na XIX Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 9.

³² Jan Paweł II, *Orędzie na XXXIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: „*L'Osservatore Romano*” 1999 nr 3 s. 9.

odpowiedzi na pytania o jego sens. Jak naucza Kościół sens ludzkiego życia można odnaleźć jedynie w Bogu. Wszelkie ludzkie poszukiwanie winno być poszukiwaniem Boga, który „zaszczepił w ludzkim sercu pragnienie poznania prawdy, którego ostatecznym celem jest poznanie Jego samego, aby człowiek poznając Go i miłując – mógł dotrzeć także do pełnej prawdy o sobie.”³³ Jan Paweł II wskazywał, iż mass-media na wiele sposobów przyczyniają się do duchowego wzbogacania dzieci i młodzieży poprzez coraz liczniejsze programy religijne, tym niemniej podkreślał również fakt, iż informacje przekazywane za pośrednictwem współczesnych mediów często odzwierciedlają „obojętność a nawet wrogość wobec Chrystusa i Jego orędzia”³⁴ To z kolei ma zasadniczy wpływ na kształtowanie się światopoglądu młodego pokolenia.

Kolejnym ważnym zagadnieniem dotyczącym relacji między środkami komunikacji społecznej a dziećmi i młodzieżą, jest problem coraz częstszego wykorzystywania tychże środków do celów rozrywkowych. Rozrywkę w odniesieniu do mass-mediów należy rozumieć jako ukierunkowanie programów na zabawę i relaks. Zabawa, podobnie jak informacja spełnia doniosłe znaczenie dla rozwoju osobowości młodego człowieka. Dla dzieci i młodzieży jest ona między innymi przygotowaniem do zadań dorosłego życia.³⁵ Jak wykazują badania młodzi ludzie coraz częściej sięgają do środków audiowizualnych, jako do podstawowego źródła relaksu.

Fascynacja dzieci i młodzieży współczesnymi środkami komunikowania myśli, zwłaszcza telewizją i filmem wynika z zachodzących w kulturze przewartościowań związanych z dominacją kultury obrazu nad kulturą słowa. Szczególnie duży wpływ na psychikę dziecka ma telewizja. Oglądanie telewizji w stosunkowo łatwy sposób zaspokaja wiele istotnych potrzeb młodego człowieka. Jak wykazały przeprowadzane w różnych kulturach i środowiskach badania, obraz ruchomy szczególnie intensywnie oddziałuje na człowieka, zwłaszcza młodego o nieukształtowanej w pełni psychice. „Dziecko uczestniczy w oglądanym spektaklu angażując się w pełni i często utożsamia się z bohaterami oglądanych filmów. Długo jeszcze po zakończeniu filmu jest „nieobecne” w rzeczywistości, lecz ciągle trwa w świecie wykreowanym przez oglądany film.”³⁶ Jan Paweł II podkreślał, iż nie można ignorować tego zjawiska, zwłaszcza wobec faktu, że nadmierna konsumpcja telewizji wywiera wielki wpływ na stan psychofizyczny młodych odbiorców. Przeprowadzone badania wykazały, iż

³³ Tamże.

³⁴ Jan Paweł II. *Orędzie na XXXIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: „*L'Osservatore Romano*” 2000 nr 3 s. 10.

³⁵ Zob. A.Lepa, *Pedagogika ...* dz. cyt. s. 48.

³⁶ A. Urbaniak, *Multimedia ...* art. cyt. s. 8.

osoby nadmiernie korzystające z programów telewizyjnych posiadają przykładowo gorszy wzrok. Częściej mają też mocniej rozwiniętą prawą półkulę mózgową, co z medycznego punktu widzenia oznacza m.in., zmniejszenie poziomu refleksyjnego myślenia i analizowania. Do szczególnie niekorzystnych skutków nadmiernej konsumpcji środków audiowizualnych zaliczono ponadto: braki w koncentracji, słabszą kreatywność młodych odbiorców, zmniejszenie się zdolności do werbalizowania wewnętrznych przeżyć.

Wkraczanie w nierealny świat telewizji pociąga za sobą wyizolowanie się młodego człowieka z życia rodzinnego, czy też społecznego. Dziecko zafascynowane przekazem audiowizualnym – podawanym w atrakcyjnej formie – traci zainteresowanie nie tylko rozmową w rodzinie czy też domowymi obowiązkami, lecz również zapomina o potrzebie snu, co z kolei może doprowadzić do rozdrażnienia i zmęczenia. Młodzi podobnie, jak ludzie dorośli odczuwają potrzebę odpoczynku, tym niemniej najlepiej odpoczywają oni w ruchu na świeżym powietrzu, a nieruchome przebywanie przed telewizorem męczy je. Tak, więc niekontrolowane wypełnianie wolnego czasu programami oferowanymi za pośrednictwem środków społecznego przekazu, doprowadza do paradoksu: dzieci i młodzież w miejsce spodziewanego odprężenia i odpoczynku otrzymują stan przemęczenia.

Uwzględniając wszystkie zagrożenia, jakie niosą ze sobą dla dzieci i młodzieży środki społecznego przekazu należy podkreślić rolę, jaką mogą spełnić rodzice przy neutralizowaniu negatywnego wpływu mass-mediów. Zdaniem Jana Pawła II, zadaniem rodziców jest nie tylko wychowywanie samych siebie do właściwego korzystania z programów audiowizualnych, lecz ich powinnością jest również kształtowanie w dzieciach właściwych nawyków w sposobie korzystania z telewizji i innych mediów. Do rodziców należy czuwanie nad prawidłowym doborem i krytyczną oceną treści, jakie mogą być przyjmowane w ich rodzinach. Równie ważny jest dialog pomiędzy nimi a dziećmi. „Rodzice powinni (...) rozmawiać z dziećmi o telewizji, ucząc ich kontrolowania ilości i jakości oglądanych programów oraz dostrzegania i oceny moralnych wartości, które stanowią ich podłoże.”³⁷ Papież stwierdził, iż rodzice winni w pierwszym rzędzie sami korzystać w sposób umiarkowany i rozważny z programów audiowizualnych, tak by wpoić dzieciom, przeświadczenie, iż nadmiar w tym zakresie jest szkodliwy. Niestety dość rozpowszechnionym zjawiskiem jest fakt, iż rodzice, o ile zwracają uwagę na środowisko przyjaciół, w jakim przebywają ich dzieci, o tyle mało uwagi poświęcają treściom, jakie „wnoszą w „bezpieczne”

³⁷ Jan Paweł II, *Oroędzie na XXVIII Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 8.

i „pewne” zacisze ich domu radio, telewizja, płyty, prasa i komiksy.”³⁸ Jednocześnie ci sami rodzice, którzy zarzucają telewizji, jej negatywne oddziaływanie, bez zastrzeżeń są skłonni akceptować długotrwałe korzystanie z mass-mediów zarówno przez nich samych, jak i pozostających pod ich opieką dzieci.

Omawiając wpływ programów rozrywkowych na rozwój osobowy ludzi młodych, nie można jednakże poprzestać tylko na ukazaniu jego negatywnego wymiaru. Właściwie dobrane i dawkowane programy rozrywkowe są w stanie przyczyniać się do wzmocnienia i przyspieszenia samodzielności i „doroslenia” dziecka, jak również poprzez wzmocnienie aury zabawy mogą wzmacniać efekty zabawowe w społecznej funkcji dziecka.³⁹ Innym pozytywnym przykładem wpływu mass-mediów może być tzw. „telewizja rodzinna”. Prezentuje ona programy, które mogą leżeć w kręgu zainteresowań zarówno dzieci, jak i ich rodziców – co przy zachowaniu właściwej hierarchii wartości w doborze treści - pozytywnie wpływa na proces integracji rodziny.

W swoim nauczaniu dotyczącym wpływu mass-mediów na rodzinę Jan Paweł II uwypuklając rolę rodziców w kształtowaniu właściwego stosunku dzieci do środków komunikacji społecznej, ustosunkowywał się również do roli Kościoła w tym zakresie. Według Jana Pawła II rola Kościoła, jest czuwanie nad tym, aby przekaz społeczny stawał się w coraz mniejszym stopniu narzędziem manipulacji człowiekiem, a jednocześnie coraz bardziej sprzyjał dojrzewaniu i szerokiemu rozwojowi młodych ludzi. Zgodnie z zaleceniami Dekretu o Środkach Społecznego Przekazywania Myśli *Inter Mirifica* zadaniem Kościoła jest, aby wszelkimi skutecznymi środkami popierał i otaczał opieką produkcję i rozpowszechnianie tych programów przekazywanych za pośrednictwem środków społecznego przekazu, które służąc godziwej rozrywce, kulturze i sztuce, prowadzą słuchaczy i widzów należących do młodego pokolenia, do uczestnictwa w życiu kościoła przybliżając im prawdy religijne.

3. UKAZYWANIE ROLI STARSZYCH I CHORYCH W RODZINIE.

Kolejną grupę członków rodziny obok małżonków i dzieci stanowią ludzie starsi. Według Adhortacji apostołskiej *Familiaris Consortio* to właśnie „życie osób starszych ułatwia nam zdanie sobie sprawy z hierarchii wartości ludzkich; ukazuje ciągłość pokoleń i wspaniale przedstawia wzajemną

³⁸ Jan Paweł II, *Orędzie na XIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: „L'Osservatore Romano” 1980 nr 5 s. 4.

³⁹ Zob. T. Goban Klas, *Komunikowanie masowe, zarys problematyki socjologicznej*, Kraków 1978 s. 291.

zależność Ludu Bożego.”⁴⁰ Szczególnie istotną rolę osoby starsze mogą spełniać na polu życia rodzinnego. Nigdy nie powinni być oni z niego wyłączeni. Ich czynny i odpowiedzialny udział może przyczynić się do budowania jedności ogniska domowego. Osoby starsze mogą wypełniać swe posłannictwo świadków przeszłości stając się inspiratorami mądrości dla młodszych pokoleń.

Współczesny świat skłonny jest spychać starszych na margines życia. Jest to ściśle związane z nieumiarkowaną i ciągle rosnącą pogonią za dobrobytem i konsumpcją. W tym kontekście, zdaniem Jana Pawła II ludzie starsi postrzegani są często za przeszkodę uniemożliwiającą osiągnięcie zamierzonych celów⁴¹. Do podstawowych problemów ludzi starszych Jan Paweł II zaliczył przymusową beczynność, choroby, gorzką samotność czy też nędzę wynikającą z pozostawienia tych osób bez należytej opieki społecznej. Postrzegając narastanie problemów ludzi starszych papież nauczał, iż zadaniem działalności duszpasterskiej Kościoła jest pobudzanie społeczeństwa do odkrywania i doceniania godności ich życia i wartości zadań, jakie mogą spełniać bez względu na swój podeszły wiek.

Dużą pomocą w budowaniu płaszczyzny porozumienia pomiędzy światem zdominowanym przez młodych a pokoleniem ludzi starszych mogą okazać się środki komunikacji społecznej. Poprzez oferowane programy, w zależności od wyznawanej hierarchii wartości ich twórców, mogą one ukazywać starość jako dar, ale mogą również ukazać ją w wymiarze negatywnym. Rola mass-medium w promowaniu godności i wartości życia osób starszych jest duża. Dlatego też Jan Paweł II w orędziach wygłaszanych z okazji Światowych Dni Środków Społecznego Przekazu, niejednokrotnie poruszał temat relacji zachodzących pomiędzy tymi środkami a ludźmi starszymi, ukazując przy tym zarówno pozytywną, jak i negatywną rolę, jaką mogą w ich życiu spełniać mass-media. Poruszał również temat obowiązku ukazywania starości na łamach środków audiowizualnych w sposób niewuluczający godności tych ludzi, a wręcz przeciwnie ukazujący wielką wartość wieku dojrzałego.

W orędziu wygłoszonym w 1982r., uznanym przez Organizację Narodów Zjednoczonych za rok ludzi starszych, papież wykładając stosunek Pisma Świętego do ludzi w podeszłym wieku, stwierdził, iż wiek starczy jest nowym darem, który winien być przeżywany godnie w codziennej postawie otwierania się na Boga i bliźniego.⁴² Odwołując się do tekstów biblijnych zarówno Starego jak i Nowego Testamentu Jan Paweł II uwypuklał

⁴⁰ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris Consortio*, Częstochowa 1991, nr 48.

⁴¹ Jan Paweł II, *Orędzie na XVI Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 669.

⁴² Tamże.

podstawowe zadania, jakie mogą oni wypełniać, a które nadają im szczególnej godności właśnie ze względu na wiek.

Cytując za księgą Syracha, iż „wieńcem starców jest wielkie doświadczenie, a chlubą ich bojaźń Pańska” (Syr 25,6)⁴³ papież wskazywał, że to właśnie ludzie starsi mogą i powinni być nauczycielami życia. Cennymi doświadczeniami zdobytymi w przeciągu przeżytych lat winni oni dzielić się z młodszymi pokoleniami.⁴⁴ Ma to szczególne znaczenie w życiu rodzinnym, gdzie obecność ludzi w podeszłym wieku umożliwia pożądane spotkanie między pokoleniami w celu coraz głębszego wzajemnego zrozumienia, poszczególnych członków rodziny. „Ludzie starzy mają charyzmat wypełniania pustki pomiędzy pokoleniami, jeszcze zanim się ona pojawi”.⁴⁵ Innym ważnym zadaniem nałożonym na starszych, zwłaszcza na płaszczyźnie wiary jest misja ewangelizacyjna, powierzona im w odniesieniu do młodszych członków rodziny.⁴⁶ Winni oni idąc za wezwaniem psalmisty „Boże, słyszeliśmy na własne uszy: ojcowie nasi nam opowiedzieli o czynie, którego za ich dni dokonałeś, za dni starożytnych” (Ps.44,2) przekazywać młodemu pokoleniu Słowo Boże.⁴⁷ Papież wskazywał, iż mądrość i doświadczenie ludzi starszych mogą znaleźć zastosowanie nie tylko w życiu rodzinnym, lecz również w życiu społecznym. Ludzie starsi mogą stanowić element wprowadzający równowagę w procesie przeprowadzanych dziś na szeroka skalę reform tak, aby postęp dokonywał się nie poprzez burzliwe eksperymenty, lecz w sposób roztropny i stopniowy.⁴⁸

Omawiając zadania, jakie mogą wypełniać ludzie starsi i które świadczą o godności ich życia, Jan Paweł II ukazywał, iż nie zawsze są one należycie doceniane przez współczesnych. Niedocenianie roli starszych może zdaniem papieża wynikać między innymi z obrazów życia przekazywanych przez środki społecznego przekazu. Prezentowane w nich schematy kulturowe często w sposób jednostronny gloryfikują wręcz: sprawność fizyczną, siłę, piękno, wydajność, produktywność ekonomiczną i związany z nią dobrobyt osobisty.⁴⁹ Budowanie hierarchii wartości wyłącznie na płaszczyźnie ekonomicznej, z pominięciem wartości moralnych

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Jan Paweł II, *Chrześcijański sens cierpienia i starości*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie styczeń - maj 1982 t. 5,1* Poznań 1993 s. 186.

⁴⁵ Papieska Komisja d.s. Środków Przekazu Społecznego, *Środki przekazu społecznego a problemy ludzi starych*, w: „*L'Osservatore Romano*” 1982 nr 5 s. 27.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Wielkość cywilizacji mierzy się postawą wobec osób starszych*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie ...* dz. cyt. s.775.

⁴⁷ Jan Paweł II, *Orędzie na XVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie...* dz. cyt. s. 669.

⁴⁸ Tamże s. 670.

⁴⁹ Tamże.

i duchowych, rzeczywiście może doprowadzić do uznawania osób starszych za niepotrzebne, niewygodne czy wręcz zbyteczne, co w dalszej kolejności prowadzi do całkowitego zepchnięcia ich na margines życia tak społecznego, jak i rodzinnego.

Jan Paweł II podkreślał, iż zadaniem Kościoła jest bronienie ludzi starszych przed współczesną racjonalistyczną kulturą, która głosi, że życie ludzkie ma sens jedynie wtedy, gdy przynosi wymierny pożytek. Zdaniem papieża można tego dokonać poprzez właściwe kształtowanie opinii publicznej, która w dużej mierze jest kształtowana za pośrednictwem mass-medium. Dlatego też Jan Paweł II wzywał w swym nauczaniu wszystkich związanych ze sferą środków społecznego przekazu, aby dokładali starań do tego by przedstawiać „obraz autentycznie ludzki, a zatem także chrześcijański, człowieka starszego: wieku starości jako daru Bożego dla poszczególnego człowieka, dla rodziny i dla społeczności.”⁵⁰ W istniejącym „społeczeństwie poinformowanym”, to właśnie środki społecznego przekazu są w stanie skłaniać ludzi do refleksji nad prawdziwą przydatnością ludzi starszych, jak również do zastanowienia się nad warunkami, w jakich osoby te żyją. Właściwie ukształtowana w tym zakresie opinia publiczna będzie w stanie wpłynąć na przeprowadzenie takich zmian w systemie opieki i form wspierania ludzi starszych i samotnych, by brały one pod uwagę nie tylko podstawowe potrzeby materialne, lecz również uwzględniały duchowe i psychologiczne potrzeby osób starszych. Zdaniem Jana Pawła II, podobny wpływ będą miały środki audiowizualne, na zmianę poglądów rodziny odnośnie tych jej członków, którzy ze względu na wiek są wyłączeni z pracy zawodowej. Szczególnie ważnym wydaje się problem zmiany nastawienia młodzieży. Niejednokrotnie, ukształtowana na czysto materialnych wartościach, postawa ludzi młodych jest jednostronna i przy tym uwłaczająca godności osób starszych. Wszelkie zmiany w tym zakresie mogą doprowadzić do pojednania ludzi w podeszłym wieku z ich starością i bezradnością, a jednocześnie przywrócić im sens życia.

Podobna sytuacja zachodzi w przypadku ludzi chorych. Tak jak ludzie w podeszłym wieku, również ci, których choroba w mniejszym bądź większym stopniu wykluczyła z czynnego życia zawodowego są często automatycznie spychani na margines życia rodzinnego i społecznego. Podobnie, jak i u ludzi starszych pomocą przy przywracaniu wartości i godności osób cierpiących mogą okazać się właśnie środki społecznego przekazu. Również tu, odstąpienie od szerzenia wizji życia ludzkiego jedynie w perspektywie młodości i witalności, może doprowadzić do zmiany mentalności odbiorców.

⁵⁰ Tamże.

W orędziu wygłoszonym w 1986r. Jan Paweł II wyraźnie stwierdził, iż środki komunikacji społecznej winny budzić wrażliwość opinii społecznej na „absolutną wartość ludzkiego życia, które winno być w pełni uznawane we wszystkich swoich stadiach, od chwili poczęcia, aż do śmierci, i we wszystkich swoich formach, również wtedy, gdy jest naznaczone chorobą lub jakąkolwiek ułomnością fizyczną czy duchową.”⁵¹ Papież negował wartość tych programów, które na łamach mass-mediów propagują materialistyczne i hedonistyczne podejście do życia, uznające je za wartościowe jedynie wtedy, gdy jest połączone ze zdrowiem, młodością i pięknem.

Omawiając rolę, jaką środki komunikacji społecznej mogą spełniać w dziedzinie propagowania godności i przydatności ludzi starszych i chorych, nie można pominąć roli, jaką mają one do spełnienia w zakresie wypełniania ich czasu wolnego. Wszyscy zatrudnieni w sferze środków społecznego przekazu winni pamiętać, iż to właśnie ludzie starzy i chorzy stanowią duży procent i stałą część publiczności, zwłaszcza, jeżeli chodzi o programy radiowo – telewizyjne. W dużej mierze są oni również odbiorcami prasy. Dla tego kręgu odbiorców środki społecznego przekazu są niejednokrotnie jedynymi źródłami kontaktu z otaczającym ich światem i rozgrywającymi się w nim wydarzeniami zarówno społecznymi, kulturalnymi, politycznymi, jak i religijnymi. Mając to na względzie dysponenci środków komunikacji społecznej mają obowiązek zadbania o to, aby „programy i publikacje były szczególnie dostosowane do tych osób tak, aby oferowały im nie tylko materiał służący odprężeniu i rekreacji, lecz także, aby był on pomocą w stałej formacji, która jest pożądana w każdym wieku życia.”⁵² Twórcy programów winni tak je kształtować, aby zawierały w sobie zarówno audycje przyczyniające się do rozwoju intelektualnego, jak i duchowego recipientów. Szczególnie ważnym jest to dla ludzi, którzy czy to ze względu na wiek, czy też chorobę nie mogą opuszczać swojego domu. Ważnym jest, aby ludzie ci mogli dzięki środkom społecznego przekazu uczestniczyć w Liturgii Mszy Świętej, jak też w innych wydarzeniach z życia Kościoła. Jan Paweł II podkreślał, że tego typu transmisje uwzględniając szczególne wymagania i potrzeby ludzi starszych, jak również ich wrażliwość, i duże poczucie sacrum nie powinny zawierać bulwersujących nowości.

⁵¹ Jan Paweł II, *Orędzie na XX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, w: Jan Paweł II, *Orędzia...* art. cyt. s. 232.

⁵² Jan Paweł II, *Orędzie na XVI Światowy Dzień ...* art. cyt. s. 671.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując należy stwierdzić, iż dzięki środkom komunikacji społecznej zarówno ludzie starzy, jak i naznaczeni chorobą mogą przezwyciężać poczucie samotności i izolacji. Środki te mogą stać się dla nich szansą podzielenia się nagromadzonym doświadczeniem z tą społecznością, która bez pośrednictwa mediów byłaby dla nich niedostępna. Z drugiej strony dzięki mass-mediom mogą oni pogłębiać swoje życie religijne i intelektualne. Należy jednak zwrócić uwagę, iż podobnie, jak w przypadku małżonków i dzieci również ta grupa odbiorców winna korzystać ze środków społecznego przekazu w sposób umiarkowany tak, aby nie przyczyniły się one do zniewolenia, lecz do wzrostu osobowości. Do ludzi starszych należy obowiązek dawania przykładu umiejętności właściwego doboru programów, czy też rezygnacji z nich, jeżeli wymaga tego dobro innych członków rodziny. To ludzie starsi i chorzy, przebywając w domu powinni kontrolować- pod nieobecność rodziców - zakres i treść programów oglądanych przez ich dzieci.

Jan Paweł II omawiając relacje zachodzące pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny a środkami społecznego przekazu, podnosił również zagadnienie właściwej formacji odbiorców. Może ona zapewnić prawidłowe korzystanie z mass-mediów, tak by stawały się środkami rozwoju osobowości i ubogacania człowieka, a nie przyczyniały się do degradacji jego godności i wolności. Środki komunikacji społecznej tylko wtedy osiągną w pełni swoją skuteczność, bez uchybiania wartościom wolności i godności ludzkiej, kiedy zarówno widzowie, jak też czytelnicy i słuchacze będą przygotowani do właściwego rozumienia treści docierających do nich za pośrednictwem środków audiowizualnych.

